

Сцена з вистави.

Врятовані церкви

Наприкінці минулого року Словацький національний музей видав книжку, присвячену дерев'яним церквам. Мова йде про надзвичайно цінне видання Михайла Сирохмана і Ярослава Джоанника «Дерев'яні церкви, збережені перенесенням» (Свидник, 2025).

Книга є результатом багаторічної співпраці дослідників. Вона фокусується на долі дерев'яних храмів лемківського типу, які зникли з ландшафту північно-східної Словаччини, але збереглися завдяки їхньому перенесенню.

Видання присвячене унікальному явищу в українській культурі – «мандрівним» храмам. Це церкви, які через різні історичні чи релігійні обставини були розібрані на первісному місці та наново зібрані в іншому поселенні.

Книга описує поширену традицію купівлі та перевезення дерев'яних споруд громадами, що дозволяло зберігати архітектурні шедеври від руйнування.

Основна увага зосереджена на пам'ятках Пряшівщини і Закарпаття, де ця практика допомогла врятувати десятки унікальних об'єктів церковного будівництва.

Книжка аналізує, як перенесення вплинуло на стан та вигляд храмів, а також наголошує на важливості збереження цих пам'яток для національної ідентичності.

Метою видання є популяризація знань про дерев'яну архітектуру та пошук шляхів порятунку цілілих об'єктів, які сьогодні перебувають під загрозою нищення.

В книжці мова йде про церкви, які походять з Габури – Малої Поляни, а зараз зберігаються в Градці Кралове. Далі наводимо місце походження і місце зберігання: Кожухівці > Кошиці, Матисова > Стара Любовня, Микулашова (Никльова) > Бардіївські Купелі, Нова Полянка (Мергешка) > Свидник, Новоселиця > Гуменне,

Збій (Збуї) > Бардіївські Купелі, Глинянець > Кунціце-під-Ондражейніком, Нижне Селище > Бланско, Обава > Нова Пака, Велика Копаня > Холмовець > Добржіков, Великі Лучки > Медведівці > Прага.

Нашим читачам, ймовірно, найбільш відома церква св. Параскеви з Нової Полянки, яка зараз знаходиться у скансені СНМ – Музею української культури. Перенесена у 1961 році. Це класичний приклад лемківського стилю.

Гортаючи сторінки книжки, дивуєшся, як ці шедеври, створені майстерними руками наших предків, могли дожити до наших днів. Вона фокусується на долі дерев'яних храмів лемківського типу, які зникли з ландшафту північно-східної Словаччини і Закарпаття, але збереглися завдяки їхньому перенесенню. Декотрі з них стали експонатами скансенів у Свиднику, Бардіївських Купелях, Старій Любовні та Гуменному.

Описуються випадки, коли громади рятували церкви, перевозили їх у сусідні поселення, що часто змінювало їхній початковий вигляд.

У виданні вперше опубліковано рідкісні фотографії з фондів Музею української культури та приватних збірок (В. Січинського, Ф. Заплетала та ін.), які зафіксували церкви до їхнього переміщення.

Ця книга – не просто каталог, а як наголошує один з рецензентів кропіткої праці книжок Михайла Сирохмана, науковий детектив про те, як архітектурна спадщина долала кордони та час.

Ювілейний сезон у Пряшеві Від УНТ до Театру О. Духновича

80 років тому, у березні 1946 року, завіса Українського народного театру піднялася вперше. Першою прем'єрою стала вистава Михайла Старицького «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Дата прем'єри 2 березня 1946 року. Режисер: Іван Гриць-Дуда (засновник та перший директор театру). Вистава була поставлена українською літературною мовою. В перших роках деякі вистави були і на російській мові.

З цієї нагоди в Театрі Олександра Духновича (DAD) відбулись урочистості.

Кульмінацією святкування стала прем'єра вистави «Нещастям об землю!» (руси́н. «Бідов о землю!»). Вибір матеріалу не був випадковим: режисер Крістіан Козменко представив сучасне прочитання драми Михайла Старицького «Ой не ходи, Грицю...». Символічно, що ювілейна прем'єра відбулася 27 березня – у Всесвітній день театру.

Пам'ять у бронзі та фарбах

Святкування вийшло за межі сцени. Дирекція та актори відвідали Сабинів, де поклали квіти до могили засновника театру Івана Гриця-Дуди. У цей же день на будинку театру відкрили пам'ятну дошку будителю Олександрові Духновичу.

Фоє театру перетворилося на галерею: художник Андрій Смоляк презентував цикл із 15 портретів акторів, які творили та продовжують творити історію ТОД (DAD).

Урочистий вечір пройшов під патронатом голови Пряшівського самоуправного краю Мілана Маєрського. Як зазначив директор театру Маріан Марко, вісімдесят років – це лише початок нового етапу, де традиція зустрічається з пошуками.

Прямі спадкоємці «Нової сцени»

Засновники Українського народного театру (УНТ) свідомо опиралися на традиції професійного театру Підкарпатської Русі міжвоєнного періоду. «Нова сцена», що виникла в Ужгороді (як частина товариства «Просвіта») і згодом перейшла до Хуста, була найвищим професійним досягненням українського театру в регіоні до Другої світової війни. Засновники Пряшівського театру бачили себе прямими

спадкоємцями цієї школи. Багато діячів культури, які опинилися в Пряшеві після війни, орієнтувалися на модель театру братів Шперітів (засновників «Нової сцени»). Це стосувалося як підбору п'єс (українська класика, світова драма), так і стилістики виконання.

Як «Нова сцена» в Хусті була культурним оплотом Карпатської України, так і УНТ у Пряшеві мав стати головним інструментом національного відродження та збереження ідентичності українського населення Чехословаччині. Обидва театри діяли в складних політичних умовах, намагаючись зберегти високий мистецький рівень попри ідеологічний тиск.

Заснування театру як виклик доби

Установчі загальні збори Українського народного театру відбулись 24 листопада 1945 року у приміщенні Української Народної Ради Пряшівщини в Пряшеві. Від імені підготовчого комітету УНТ депутат Петро Жидовський пояснив зборам мету засідання.

Збори одногослосно ухвалили постанову про організацію УНТ з місцем перебування у Пряшеві. Іван Гриць-Дуда прочитав статут УНТ, який був ухвалений зборами одногослосно.

Д-р Іван Пешчак, начальник Реферату для українських шкіл, привітав організування театру як установи культури і заявив, що для театру Реферат у державному бюджеті за 1946 р. забезпечив 1,140.000 Кчс.

Було ухвалене рішення, що театр буде працювати на кооперативних засадах під заступництвом УНРП та під контролем Реферату для українських шкіл.

Членами правління стали: голова

УНРП Василь Караман (голова), заступник голови Віктор Завадський, секретар Іван Гриць-Дуда.

Складовою частиною театру до 2008 року був і Піддуклянський український народний ансамбль. У рамках суспільно-політичних змін ансамбль в 1991 році було перейменовано на Піддуклянський художній народний ансамбль (ПУЛЬС – PULS).

Від УНТ до Театру Духновича

Суттєва зміна настала 15 жовтня 1990 року, коли Український народний театр (УНТ) офіційно змінив назву на Театр Олександра Духновича (DAD). Разом із зміною назви змінилася й мовна орієнтація театру – на русинську мову (діалект) перекладалися навіть п'єси українських авторів.

Ініціатором змін виступила група на чолі з драматургом Василем Турком-Гетешем. Зміну назви підтримало Міністерство культури Словаччини. Перейменування пройшло без консультацій із Союзом русинів-українців Словацької Республіки (СРУСР), який на той час намагався зберегти статус-кво української орієнтації в культурному житті краю.

СРУСР і театр пробують знаходити точки дотику для співпраці, хоч глибше обговорення проблематики не спостерігається принаймні в публічному просторі.

Пряшівський самоврядний край є засновником театру з 1 квітня 2002 року. Театр позиціонує себе як русинський, що є неправильним трактуванням установчого статуту. Згідно з установчим статутом, його діяльність спрямована на розвиток та поширення культури русинів та українців у Словаччині.

-мі-

Фольклор – джерело збереження ідентичності

Чи допомагає фольклор збереженню національної ідентичності? Яке значення мають фольклорні колективи для існування національної меншини русинів-українців Словаччини? – такі і подібні питання ставити перед собою широка громадськість, а передусім вчителі, культурно-освітні працівники, етнографи.

Фольклорні колективи мають винятково важливе значення для національної меншини та збереження ідентичності та культури русинів-українців Словаччини. Колективи народної художньої творчості служать живим механізмом передачі традицій, пісень, танців, обрядів та народних звичаїв від старшого покоління до молодшого. Це допомагає меншині зберегти свою культурну самобутність в умовах іншомовного середовища.

Колективи народної художньої творчості є візитною карткою русинів-українців, представляючи її культуру на місцевих, регіональних та міжнародних фестивалях, таких як

щорічне Свято культури русинів-українців у Свиднику або огляд народних пісень «Маковицька струна» в Бардієві і Пряшеві.

Фольклорні колективи стають центрами суспільного життя, об'єднуючи людей зі спільним корінням та інтересами. Участь у них сприяє зміцненню зв'язків у громаді та підтримці почуття спільноти.

Під час підготовки виступів, вивчення пісень у колективі відбувається практикування рідної бесіди, що є критично важливим для її збереження, особливо серед молоді. На жаль, у нас пришвидшився процес асиміляції і спливання з мажоритарним народом

та набув такої міри, що вже і в шкільних колективах нерідко комунікація між вчителями та учнями проходить на словацькій мові.

Через свою діяльність колективи просвічують як членів меншини, так і ширшу словацьку спільноту про багатство культури русинів-українців та допомагає міжнародному діалогу та взаєморозумінню.

Таким чином, фольклорні колективи – це не просто гуртки за інтересами, а активні культурні інституції, які відіграють вирішальну роль у підтримці духу та безперервності національної меншини русинів-українців Словаччини.

-мі-

Незнайомі знайомі: життєвий шлях лікарки Олени Копчак

У Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві 25 березня 2026 року відбувся вечір із циклу «Незнайомі знайомі», присвячений життю і діяльності лікарки Олена Копчак. Д-р Олена Копчак не так давно відмітила своє 90-річчя, проте і в такий благословенний вік вона намагається і далі радити людям, як дбати про свій зір, але і про те, як гармонія в житті досягається через поєднання духовного розвитку та служіння людям. Колесо гармонії – це рівномірний розвиток здоров'я, стосунків, кар'єри та самопізнання.

Організуванню таких зустрічей з видатними особистостями Союз русинів-українців Словацької Республіки допомагає громаді ближче пізнати людей, які десятиліттями живуть поруч, але чий долі залишаються невідомими загалу.

Життєпис пані Олени розпочався 1935 року на Волині в родині протоієрея Володимира Мисечка. Війна принесла сім'ї важке випробування: у 1943 році батька-патріота заарештувало й розстріляло гестапо. Його прощальні слова – «Будьте щасливі і справедливі, робіть добро» – стали для доньки життєвим орієнтиром. Свої спогади про воєнне сирітство та шляхетність родини, що допомогла вижити, вона згодом описала в книжці «Ряса, окроплена кров'ю священника».

Після навчання в Україні пані Олена працювала хірургинею та пройшла загартування на цілині. Доля пов'язала її з вихідцем зі русько-українського села Шамброн Старолюбівнянського округу, і так вона опинилася в Чехословаччині. Тут вона десятиліттями віддано працювала офтальмологом, поєднуючи професію з активною участю в Жіночому клубі при Культурному союзі українських трудящих (КСУТ). Вона і далі активно включається в життя української громади Пряшева, ні разу не втрачає нагоди відвідувати богослужіння в православному храмі в Пряшеві, плекає духовність в собі і радіє, що таким же шляхом йдуть її рідні і близькі.

Вечір був сповнений теплих емоцій: улюблені пісні ювілярки у виконанні Людмили Козиревої, Олени Забруцької та Ольги Бенч, зворушливі виступи Марії Грабовської та Віктора Гащака надало вечору особливу емоційну напру-

На фото Мирослава Ілюка д-р Олена Копчак (вправо) під час розмови з Євою Олар.

гу і викликало у присутніх сльози радості і втіхи. Особливим моментом став приїзд сина пані Олени Богдана Копчака з Праги, відомого публіциста та вірш-присвята від земляка-волинянина, лікаря Василя Іщука.

Д-р Олена Копчак живе повнокровним життям, вражає присутніх ясністю думки і слова, вражає всіх добродіями вчинками, що створює відчуття «правильності» буття. Якщо дозволяє стан здоров'я, радо відвідує рідні місця в Україні, втілюючи в життя гасло вечора: «Справжні герої не зникають, вони лише чекають на повернення нашої пам'яті».

Ведуча програми та авторка статті Єва ОЛАР.

Жити піснею, жити в пісні (До 75-річчя Ігоря Крети)

Коли в культурному просторі нашого краю звучить ім'я Ігоря Крети, перед очима постає образ віртуозного акордеоніста, чий палець з легкістю витанцьовують по клавішах складні мелодії бескидського краю. Сьогодні, з нагоди 75-річного ювілею, ми маємо нагоду озирнутися на шлях людини, яка не просто займалася музикою – вона присвятила все своє життя тому, щоб українська пісня, пісня русинів-українців Пряшівщини звучала гордо, професійно.

Орябинське коріння та дух «Поляни»

Фундамент майбутнього фольклориста і музиканта був закладений в Орябині Старолюбівнянського округу. Ігор Крета народився в учительській сім'ї, де знання, книга та повага до рідного слова були найвищими цінностями. Орябина завжди жила фольклором; вона була і є справжнім осередком талантів, виростила цілу плеяду видатних фольклористів та співаків.

Якраз із цього живого джерела, де формувалася майстерність невтомної співачки і фольклористки Анни Дерев'яник та співачки славної фольклорної групи «Поляна», Ігор Крета черпав свою любов до фольклору. Вихований у середовищі, де пісня була природним станом душі, він змалку вбирав у себе красу автентичного співу, що дозволило йому пізніше не просто виконувати музику, а відчувати її кожним нервом.

Від учителя до методиста й архітектора фестивального неба

Педагогічну дорогу він розпочав в Орябині в 1973 р. Але вже в 1985 р. він став завідувачем відділом культури і водночас методистом для музики, танцю і співу КСУТу, пізніше СРУСРу. З того часу без нього не обходився ні один виступ, ні одна програма багатьох колективів народної художньої творчості. Він виступає не лише як акордеоніст, але і як корепетитор багатьох фольклорних колективів русинів-українців. Він радий зустрічам з людьми нашого роду, з співачками і співаками. Фольклор вчарував його, став пристрастю і любов'ю на все життя.

Люди цінують жертвність і невтомність Ігоря Крети. Цю славу він несе і далі, про що свідчить його компакт-диск під назвою «З Ігорем весело» та «Пісні мого серця» з співаком Марком Мохначем.

Творча біографія Ігоря Крети нерозривно пов'язана з професійним мистецтвом. Будучи методистом з музичного жанру в КСУТі та в СРУСРі, він став справжнім «мотором» культурного життя. Важко уявити головні свята краю без його професійного нагляду. Він забезпечував високий художній рівень таких визначних фольклорних подій нашого краю, як:

Свято культури русинів-українців у Свиднику – де він десятиліттями координував виступи кращих колективів.

Фестиваль фольклору русинів-українців Словаччини в Камійонці – де під його опікою розквітали народні таланти.

Фестиваль духовної пісні в Снині. На цьому фестивалі презентувались і презентуються наші кращі церковні хори.

«Маковицька струна» – легендарний пісенний огляд, де Ігор Крета разом з колективом спеціалістів відкрив шлях до великої сцени десяткам виконавців.

Творча магія акомпанемента

Професіоналізм Ігоря Крети як акомпаніатора цінували найкращі зірки фольклорного неба Пряшівщини. Його чутливий акордеон став надійною оправою для голосів таких майстрів, як Рудольф Смотер, Анна Сервицька, Анна Порач, тріо Світкових, Марія Грабовська та інших співаків і співачок. Особливе місце в

енергію Ігоря Крети свідчить його довгорічна творча співпраця з орябинською, але й однойменною кошицькою «Полянкою», професійним ансамблем ПУНА (тепер PULS), але і з такими колективами, як «Карпатянин», «Ториса», «Черговчан», «Гаршачан», «Яворина», «Дубрава» та ін.

Публічним визнанням його заслуг у розвитку фольклору стало те, що у 2025 році староста села Камійонка Юрій Єдинак з нагоди 60-річчя Фестивалю фольклору русинів-українців вручив йому приз села Камійонка «За визначний внесок у розвиток культури села та довгорічну організацію фестивалю».

Життя і діяльність Ігоря Крети чи не найширше розкриті в документі *Dedovizeň* Словацької телевізії. В ній наш ювіляр зарекомендований глядачам не лише як творча особистість, але і як представник української національної меншини Словаччини.

Життя, присвячене красі

Поза сценою Ігор Крета – людина надзвичайної скромності. Його знають як пристрасного гордоника та майстерного вишивальника. Його вишивки – це теж музика, тільки втілена в нитках. Кажуть, що він ніколи не шукав слави, бо **все життя жив піснею, жив у пісні і творив усе для того, щоб вона жила у віках.**

В Словацько-українському культурному та інформаційному центрі постійно вирує життя. Так було і недавно на концерті народних пісень. Марія Мачошко виступає під музичний супровід Ігоря Крети.

серця слухачів посідає його багаторічна творча співпраця з «соловейком Пряшівщини» **Марією Мачошко.**

Для цих співаків Ігор був не просто музикантом, а співавтором успіху, який вловлював найтонші нюанси виконання. Його майстерність допомагала народній пісні звучати сучасно, не втрачаючи при цьому своєї прадавньої магії.

Про невтомність і невичерпну

у творчій роботі значною мірою йому допомагає жінка Анна.

Дорогий друже, бажаю Тобі від імені редакції газети «Нове життя» і її читачів до дальших літ життя міцного здоров'я та невичерпної енергії. Найакордеон ще довго розганяє хмари над нашими Бескидами, даруючи людям пісенну красу, радість і надію.

Многая і благага літа!
Мирослав ІЛЮК.

НОВИНИ ДНЯ

ГУМЕННЕ. 10 квітня 2026 р. завершилась міжнародна конкурсна виставка великодніх писанок. Складовою частиною були творчі майстерні для шкіл та родин. **СНИНА.** До 30 квітня 2026 року у Снинському каштелі відкрита виставка робіт учнів художнього відділення Основної школи мистецтв «Вільна рука». **СТРОПКІВ.** До 30 квітня 2026 р. відкрита документальна виставка «Zrod Zoo Parku», присвячена історії створення міс-

цевого зоопарку. **ГИРАЛЬТІВЦІ.** На 30 квітня ц.р. готують традиційне народне дійство з піснями та танцями фольклорних колективів міста під назвою *Ставляння мая*. **БАРДІЇВ.** В Польсько-словацькому домі до 25 квітня ц.р. відкрита виставка традиційних великодніх прикрас. **СТАРА ЛЮБОВНЯ.** Глядачі мають можливість оглянути виставку «Таємниці замкових підземель» – оновлена експозиція про історію ув'язнення Моріца Беньовського. **САБІНІВ.** В місті діє інтерактивна експозиція *Obchod na kor-*

ze. Виставка присвячена першому оscarоносному фільму в Чехословаччині, який знімали в Сабінові. **ПРЯШІВ.** У Караффовій в'язниці можна оглянути виставку фотографій «Старий Пряшів у об'єктиві». **■** На 30 травня готують *Ставляння мая (Stavanie mája)* з виступами ансамблю Šarišan. **МИХАЛІВЦІ.** До 12 квітня ц.р. глядачі мали можливість оглянути виставку «Краса великодніої шкаралупи». Йдеться про традиційну експозицію сотень писанок, виготовлених різними техніками. –мі-

ТЕАТР, ЩО СТАВ СВІДКОМ: Трагедія Маріуполя на сцені в Пряшеві

В суботу, 28 березня 2026 року, Театр ім. Олександра Духновича у Пряшеві став місцем унікальної мистецької події. Пряшівська публіка вперше побачила виставу, аналогів якій ще не було в історії цієї сцени. Донецький академічний обласний драматичний театр (м. Маріуполь) представив документальну постановку «Маріупольська драма».

В основі вистави – реальні події та свідчення артистів, які стали очевидцями та жертвами бомбардування театру в Маріуполі. Це не просто театральне дійство, а живий голос історії, що перетворив сценічний простір на майданчик правди та солідарності.

Після 24 лютого 2022 російські збройні сили взяли в облогу місто Маріуполь, наслідком чого місцеві жителі не змогли отримувати їжу, газ та електроенергію. Через російські обстріли було зруйновано 80-90% будівель міста.

Театр був одним із багатьох пам'яток української спадщини та культури, знищених під час російського вторгнення в Україну 2022 року. Тут перховувалася велика кількість людей, що втратили житло в Маріуполі.

16 березня 2022 року російські війська продовжували обстріли цивільних районів Маріуполя. Бомбардувальники завдали авіаудару по театру, який перетворив будівлю на руїни. Українська влада кваліфікувала це як

воєнний злочин. На 17 березня 2022 року кількість постраждалих не була відома. Деякі люди вийшли живими 17 березня. До 18 березня було врятовано близько 130 тих, хто вижив. 25 березня 2022 року офіційний представник Маріуполя підтвердив, що в результаті нападу загинули приблизно 300 людей.

Частина колективу Донецького академічного обласного драматичного театру міста Маріуполь знайшла нову домівку в Ужгороді. Тут 16 вересня 2022 року він поставив документальну виставу «Маріупольська драма» про знищення будівлі театру (режисер Євген Тищук, автор тексту Олександр Гаврош за споминами акторів, що перховувалися в театрі під час російських обстрілів).

Виконавці вистави – Віра Лебединська, Олена Біла, Ігор Киртиш, Матвій Киртиш наблизили правдиву картину про дні, які особисто переживали в бомбардованому будинку театру. Спершу не вірили, що така ситуація по-

триває довго. Поступово сюди приходили далі жителі, шукаючи захисту. За різними оцінками у театрі було від 500 до 1200 цивільних.

Люди були розміщені на всіх поверхах театру, а також у бомбосховищі у підвалі театру, яке пережило бомбардування.

У ті страшні хвилини єдиним порятунком були думки про мирне минуле та переконання, що потрібно вистояти. Люди шукали в собі сили, щоб врятувати не лише себе, а й тих, хто опинився поруч у пастці. Віра в те, що це жахіття мусить скінчитися, і надія на майбутнє давали сили триматися. Проте дійсність виявилася невблаганною: коли гуркіт бомбардування вщух і вцілілим вдалося вибратися з-під завалів театру, на поверхах залишилися лише мертві тіла...

На очах багатьох глядачів бриніли сльози. Інакше й бути не могло, адже зі сцени лунали не вигадані репліки, а жива правда про найчорніші дні Маріуполя. Ця постановка — не просто художня інтерпретація трагедії, а болюча пам'ять, яка ожила в Пряшеві, аби нагадати про ціну людського життя та незламність духу.

Драматична вистава була присвячена 4-й річниці бомбардування Маріупольського драматичного театру та 1500 дням повномасштабної війни в Україні.

Метою вистави в Пряшеві було, в першу чергу, збереження пам'яті про жертви

трагедії, підтримка українського народу та нагадування світові про ціну свободи, правди й людського життя.

Виставу в Пряшеві організували Українські студії в Пряшеві під керівництвом

Віталії Маслієвої-Тужеляк та Союз русинів-українців СР за підтримки Генерального консульства України у м. Пряшів.

На закінчення вистави до присутніх звернувся Надзвичайний та Повноважний посол України в СР Мирослав Кастрян (на фото). Голова ЦР СРУСР Павло Богдан закликав всіх, хто бачив виставу, не залишали побачене і почуте лише для себе, бо в цій країні є ще багато таких, які не вірять інформаціям про жахливі картини війни в Україні.

Після завершення вистави

актори вийшли до глядачів, і ця мить стала ще одним актом людяності. У залі було багато українців, яких війна змусила покинути рідні домівки. Люди не поспішали розходитися: вони хотіли особисто подякувати артистам, обійняти їх і разом згадати свій дім. Це була розмова не про театр, а про життя, про втрати та спільну надію. Сцена Театру ім. Олександра Духновича на один вечір стала для багатьох шматочком втраченої, але не забутої Батьківщини.

Є. О.

Фото Л. Цупера.

Новини культури

ЧЕХІЯ. У столиці Чехії за організації Посольства України відбувся особливий виступ всесвітньо відомого Київського дитячого хору «Щедрик». Юні виконавці представили програму, що поєднала шедеври українських та європейських композиторів.

РУМУНІЯ. В історичному центрі румунського міста Ясси відбулася масштабна культурна програма, присвячена вша-

нуванню спадщини Великого Кобзаря. Подія об'єднала українську громаду, місцеву владу та біженців у спільному просторі міжкультурного діалогу. ФРАНЦІЯ. У престижному Коледжі Бернардинів у французькій столиці відбулося урочисте відкриття виставки «Ікони миру. Митці на фронті в Україні». Експозиція представляє унікальні роботи, створені на фрагментах військового спо-

рядження, що побувало в зоні бойових дій.

США. В Українському домі (Ukraine House) у столиці США презентували масштабну експозицію великоднів яєць, що репрезентують усі регіони України. Колекція охоплює десятиліття історії – від мистецтва діаспори до зразків сучасної України.

<https://www.ukrinform.ua/tag-kultura>

Природні будівельні матеріали вчора, сьогодні і завтра

(Закінчення. Початок в №6/2026)

У минулому природні умови впливали на тектоніку народних будівель. Будівельний матеріал залежав виключно від місцевих джерел. Зруби будували з менш якісного матеріалу, наприклад бука, який вимагав більш ретельної обробки. Ці будинки відрізнялися від інших тим, що поверхні їхніх зовнішніх і внутрішніх стін мали горбистий характер. Такі утворені вади та щілини між балками заповнювали шматками дерева, а потім стіни обмазували глиною. Також існував звичай розписувати стіни зрубу з високоякісних прямих «півкуль». Внутрішні приміщення ферм необхідно було спорозжити, предмети колекції перемістити в центр і накрити фольгою. Таким чином, простір навколо стін залишався вільним, і можна було приступити до механічного видалення пилу, а також тріщин верхнього шару. Приміщення очистили від сміття, а відкриті ділянки на стінах ретельно вимели щіткою. Згодом приготували омасту з глини, яка є будівельним матеріалом наших предків, який використовувався у всьому світі протягом століть і зараз переживає своє друге народження. Його головні переваги: відмінні звукоізоляційні властивості, повітропроникність, здатність акумулювати тепло, регулювання вологості, 100% можливість переробки, довговічність. Це тип ґрунту, який складається в основному з частинок пилу. Містить меншу кількість піщаної та глинистої фракції. Він утворюється шляхом прямого витривання різних гірських порід, які часто забарвлюються в коричневий, жовтий або іржаво-коричневий колір гідроксидами заліза. Його характерна риса - щільність.

Як будівельний матеріал використовували глинисту глину, яка залягала глибше під поверхнею. На поверхні знаходиться гумусовий шар, в якому зустрічаються різні організми. Вони поступово розкладалися і гнили в глиняній штукатурці. Землю копали з глибини не менше пів метра, щоб в ній не було перегнійних інгредієнтів і коріння трав. Для визначення

належної якості використовувався традиційний добре налагоджений тест. Шматочок глини змішували з водою і формували кульку, якій давали добре висохнути. Куля сушиться тиждень-два в теплому приміщенні. Засохлу кульку потім кинули на землю, коли вона розпалася на дві частини, то була добра, глиниста глина. Якщо вона була розкидана на багато дрібних частин, глина не підходила, оскільки містила мало глини. Викопаний ґрунт загнали в котлован і залишали лежати близько року. Викопану глину різали мотиками в ямі і перед використанням змішували з водою. Вода і глина були основним сполучним матеріалом. У минулому як зміцнюючий компонент до суміші додавали полове, обрізки, відходи конопель і льону, подрібнену соломку або кінський гній, головним чином при виробництві глиняної цегли. У нашому випадку ми використовували відходи соломи з покрівлі, які були нарізані на дрібні частини. Підготовлену таким чином масу вручну наносили на відкриті поверхні колод і рівномірно розгладжували, щоб вона злилася з поверхнею. Початковий шар глини на зрубі був до трьох сантиметрів. Тому необхідно було ретельно перемішати матеріал і нанести його одним шаром. Глину можна красиво обробити своїми руками. Основним знаряддям праці були людські долоні, які слугували кельмою. Ремонт проводився в літні місяці, за гарної погоди, щоб глинобитні стіни добре просохли. Такий самий порядок було виконано в притворі, камері та зовнішньому оздобленні стін. Спеціальний підхід був використаний для модифікації глиняних печей, на яких потрібно було моделювати пошкоджені периферійні поверхні та заповнювати тріщини. Акцент був зроблений на ретельне видалення старого поверхнього шару та усунення нерівностей, що виникли під час роботи. Шляхом змазування стін замазали дрібні нерівності та горбистість зрубу. Підігнані, стерті та згладжені стіни становили єдине ціле та створювали позитивний внутрішній клімат. Глина - холодна природна речовина. Вона привнесла

частинку природи в інтер'єр оселі. Пічники використовують здатність глини акумулювати тепло. Завдяки поєднанню ізоляційного матеріалу з теплоакумулятором було отримано тепловий комфорт при найменших енерговитратах.

Раніше навесні перед Великоднем регулярно білили обмазані глиною стіни зрубів. Побілка вапном, як один із найдавніших відомих будівельних матеріалів, у минулому була важливою частиною гігієни житла. Натуральне вапно знову і знову з'являється при дослідженні історичних місць. Завдяки його надзвичайній стійкості багато будівель збереглися століттями. Негашене вапно, яке ще називають «паленим», було доступним і порівняно дешеве. Негашене вапно отримують шляхом термічного розкладання вапняку з виділенням оксиду кальцію. Вапняк горить при температурі понад 825 °С. Процес під назвою «кальцинація» виділяє вуглекислий газ і утворює негашене вапно. Гашене вапно отримують шляхом гасіння негашеного вапна водою. Для приготування покриття для модифікованих внутрішніх і зовнішніх поверхонь ми використовували вже гашене, добре витримане вапно у вигляді кашки, яку розбавляли водою. Секрет консистенції полягав у правильному співвідношенні інгредієнтів. Для побілки, зазвичай для першого нанесення, готували суміш приблизно в пропорції 1:5 - 1 кг вапна на 5 л води. Для всіх інших застосувань вапно змішували у співвідношенні приблизно 1: 1. Гашене вапно використовувалося в минулому, а також сьогодні для відбілювання та фарбування нових і старих вапняних штукатурок. У тваринництві його використовують для дезінфекції стійл, оскільки він має інсектицидну, фунгіцидну та дезінфікуючу дію. Завдяки антимікробним властивостям гашене вапно є натуральним гігієнічним і санітарно-гігієнічним продуктом. У плодівництві покриття вапном є перевіреною профілактикою розтріскування кори дерев, що є ідеальною точкою доступу для проникнення хвороботворних бактерій. Позитив-

ною властивістю гашеного вапна є його хороша адгезія, тому вона підходить для відбілювання зовнішніх і внутрішніх штукатурок.

Покриття наносилося в кілька шарів щітками різного розміру, а також віником, при цьому перший шар був тоншим, щоб основа була достатньо зволожена. У минулому жінки в кількох місцевостях також білили будинки синім кольором, додаючи до побілки синю порошкову фарбу - т. зв. білий папір. Додаючи колір у різних пропорціях, на зовнішніх і внутрішніх стінах були створені варіації кількох відтінків синього. Фарбування поверхонь стін вапном зміцнювало та дезінфікувало їх поверхневий шар. Таким чином стіни були стійкі до вологи, цвілі та не протиралися. Стриманий блакитний колір додавав житлу чарівності та краси, інтер'єр здавався свіжим і чистим. Зовнішній фасад захищений солом'яним дахом, який заглиблений над стінами, щоб дощ не мочив стіни. Подекуди перевищує один метр і водночас виконує роль ринви. Останнім кроком ремонту стала модифікація глиняної підлоги. Традиційну підлогу виготовляли з товченої викопаної глини, змішаної з водою, половиною або кінським гноєм. Жінки стирали та формували його щосуботи ввечері, коли родина вже спала. Так само ми вчинили і при модифікації підлоги в етнографічній експозиції. На відміну від суміші, яка використовувалася при ремонті стін,

для підлоги ми приготували трохи більш рідку консистенцію. Підготовлений таким чином матеріал наносили ганчіркою на підлогу більш товстим шаром і рівномірно розподіляли по всій поверхні в напрямку від вікон до дверей. Таким чином глина потрапляла в щілини, поглиблення і підлога красиво вирівнювалася.

Відновивши інтер'єр та екстер'єр найдавніших садиб в етнографічній експозиції СНМ - Музею української культури, було чітко досягнуто першої мети збереження традиційних звичаїв з використанням традиційних природних матеріалів. Натуральні будівельні матеріали мінімально модифіковані без будь-яких хімічних добавок. Будівельні матеріали, які використовуються в сучасному будівництві, містять різні хімічні речовини, які викликають багато хронічних захворювань. До недавнього часу дерево, камінь, солома і глина вважалися застарілими, на зміну їм прийшли сучасні. Нові будівельні норми повністю виключили їх зі списку рекомендованих матеріалів, і люди майже перестали ними користуватися. В даний час вони переживають ренесанс і стають повноцінною альтернативою звичайним матеріалам. Завдяки сучасній тенденції здорового способу життя вони все частіше з'являються на будівельних майданчиках у різних формах.

Івета ВАСИЛЕНКО,
СНМ - МУК, Свидник.

ПАСХАЛЬНІ ЗВИЧАЇ

Пасха (Великдень) - найбільше і найрадісніше свято на селі. Підготовку до свята особливо помітно в страсну неділю, з якою також пов'язані різні забобони. Коли землероб повертається з оранки в страсний четвер (зелений четвер), то ярмо занурює три рази у воду, щоб худобу не боліла шия. На вечерю їдять пироги, щоб корови, подібно до пирогів, протягом всього року були ситі (брюхаті). Старші люди вірять, що відьми (босорки) вночі танцюють, збирають зілля, від корів віднімають молоко.

Великодня п'ятниця відмічається тільки після обіду. До обіду люди виконують легкі роботи. В цей день ще купують вбрання на свято. По обіді дівчата красять яєчка - писанки.

У великодню суботу печуть паски. Під час печення нікому не дозволяють сидіти на печі, щоб паска не заломлювалася, а росла вгору. Коли паска вже в печу, тоді кладуть на пец горох, щоб був великий урожай зерна. Коли саджають тісто до печі, господарки і діти підстрибують, щоб паска добре спеклась. Паски несуть в церкву для освячення. Несуть їх чоловіки у вишитих скатертинах, кошик з їжею несуть жінки. Після освячення люди поспішають додому. Повернувшись з паскою додому, батько ставить її на стіл і кожен член сім'ї вдаряє головою об паску, щоб на протязі року його не боліла голова і щоб не боявся грому.

Пастухи крадуть яєчка і з'їдають крадькома в стайні, щоб їх ніхто в полі не зловив, коли будуть пасти худобу на чужій паші. Сівши за стіл, батько хрестить паску три рази ножем і з трьох сторін відріже з неї окраець, який згодом зховає як лікарство від хвороби родини або худоби. Всі їдять свячену

паску. Вночі з неділі на понеділок хлопці йдуть поливати дівчат. Дівчата ховаються, щоб їх хлопці не могли знайти. Знайдених дівчат хлопці несли прямо в річку. На деяких місцях хлопців вгощають. У вівторок дівчата поливають хлопців.

В ці дні не забувають і про жарти. Веселого і балакучого хлопця парубки одягають за «жида». В руки дають йому олівець і папір, ідуть з ним по селу вибирати свій «борг». В кожній хаті отримують по 2 - 4 яєчка. Якщо покажеться на дорозі дівчина або невістка, то «жид» цілується з нею. Зібрані гроші пропивають в корчмі. Дівчата після вечері збираються на луці, де танцюють хоровод, який супроводжується різними піснями, як, наприклад:

Гоя, дюндя, гоя, скочіла до поля,
Гоя, дюндя, гоя,
А з поля до гаю, мі любий шугаю,
Гоя, дюндя, гоя,
Гоя, дюндя, гоя, послала нас

кральовна,
Гоя, дюндя, гоя,
Гоя, дюндя, гоя, чого вас послала?
Гоя, дюндя, гоя,
Гоя, дюндя, гоя, ци мости готови?
Гоя, дюндя, гоя,

Гоя, дюндя, гоя, уж мости готови,
Гоя, дюндя, гоя.

Як ем жала траву на луці,
Врзала-м ші палец на руці.
А болит ня палец, болит ня,
Яворовый листок загоїт ня.

Кед тебе, Марчо, головонька болит,
Прилож собі листок яворовый.
Та я го прикладам, прикладам,
А він мі отпадат, все ня болит.

Ішла наша Пайзина
Долину на глину,
Принесла она собі
В фартушку дітину.

А Пайзино, Пайзино,
Де ты тото вьяла?
Ци ты собі купила,
Ци ті мати дала?

Ані-м собі не купила,
Мі мати не дала -
Сама собі Пайзина
З козачком заграла.

Василь Гривна «Народні звичаї
Маковці», Прішів, 1973 р.

Сприйняття українців у Словаччині

Сприйняття українців у Словаччині - це багатшарова тема, де особисте добросусідство часто контрастує з політичним дискурсом. Станом на початок 2026 року ситуація виглядає так.

На рівні особистого спілкування словаки залишаються досить стриманими, але ввічливими. Багато хто вже звик до української мови на вулицях Братислави, Кошиць, Пряшева чи Трнави.

Українці сприймаються як працьовита та культурно близька нація. Багато українців зайняли вільні місця в медицині, ІТ та сфері послуг, де був дефіцит кадрів.

Спорідненість мов дуже допомагає - словаки цінують, коли українці намагаються говорити словацькою, навіть з помилками.

Економічні побоювання - це основне джерело негативу. Частина населення (особливо в бідніших регіонах на сході країни) відчуває «конкуренцію».

Існує думка, що масовий приїзд українців спровокував ріст цін на оренду квартир.

Згідно з опитуваннями (наприклад, агентства Ipsos), частина словаків вважає, що держава приділяє забагато уваги біженцям, забуваючи про потреби власних громадян.

Суспільство поділене. Близько 32-35% словаків активно підтри-

мують Україну (переважно молодь, жителі великих міст). Інша частина під впливом риторики чинного уряду та проросійських наративів схильється до нейтралітету або «втоми від війни».

Згідно з даними GLOBSEC, рівень довіри до українців як до сусідів залишається стабільно високим, проте рівень підтримки надання зброї чи значних фінансових підтримок (úľav) поступово знижується.

Все більше українців у Словаччині переходять зі статусу біженців у статус платників податків (працевлаштовуються), що поступово змінює сприйняття з «утриманців» на «активних членів громади».

Попри політичні заяви керівництва країни, волонтерські організації та звичайні люди продовжують допомагати. Словаки цінують спокій та порядок, тому законослухняність українців - це найкращий інструмент для формування позитивного іміджу.

Дж.: GLOBSEC. Ipsos.
-мі-

Географічний словник Угорщини (1851) Елека Феньеша (Elek Fényes), одне з найдавніших книжкових видань Угорщини, зазначає Гуменне як словацько-руське місто. На той час в ньому проживало 1815 римо-католиків, 203 греко-католиків, 14 євангеліків і 666 юдеїв.

Назва міста Гуменне має давнє слов'янське коріння і походить від слова «гумно», що означало місце для обмолоту зерна або господарське подвір'я. Головним аргументом проти версії про походження назви міста від слова «гумен» є відсутність початкового звука «і» у всіх історичних назвах міста.

Слово «гумен» походить від грецького *hēgōimenos*. Якби місто назвали на честь ігумена, зазначать словацькі історики, у найдавніших латинських та угорських записках (1317–1332 рр.) збереглась би перша голосна – наприклад, *Igumen* або *Egumen*. Натомість у документах фігурують форми *Humenna*, *Humonna* або *Homonna*, що чітко вказують на корінь *-гумн-*.

«Гумен» – це релігійний термін грецького походження, а «гумно» – слов'янське слово, що означало господарську ділянку.

Проти цієї версії декотрі краєзнавці висувають аргумент: в хотарі Гуменного знаходилось поселення під назвою Попина - *Popina* (історик Ян Бенко тлумачить його назву як *Kňazova Ves* – Попова Вєсь). Сьогодні це поселення не існує, проте говорить про те, що ця територія була в сфері впливу східнохристиянських духовних і культурних традицій або безпосередньо дотикалась їх. Походження назви Гуменного від слова «гумен» потрапило і в підручники історії для шкіл з українською мовою навчання.

Краєзнавці додають, що вся околиця верхнього Земпліна була заселена руською людністю, про що говорить і назва села Папін (*Pařin*) в Гуменському окрузі.

З історії Гуменного відомо, що перші поселенці з'явилися в долині Лабірця ще у V–VII століттях (археологічна локація *Pod Sokolejom*). Письмова історія міста офіційно починається у 1317 році, коли король Карл Роберт подарував гуменський маєток роду Другетів. Саме вони перетворили невелике поселення на адміністративний центр величезного домініону, що налічував понад 300 сіл. На місці слов'янського городища постав середньовічний водний замок, який згодом трансформувалася у величний ренесансний палац. Доселення краю українською людністю – русинами в період волоської колонізації дали підкріплення руську присутність і східнохристиянські духовні і культурні традиції. Примарно русини в XIV – XVII ст. приходили з Галичини і тут засновували села.

Первний парафіяльний костол був засвячений Св. Петру та знаходився в центрі міста. Історик Ф. Уличний зазначає, що «цей костол на той час точно не був першим в Гуменному, а другим чи третім». Архівні документи непрямо доводять існування римо-католицького приходу перед 1322 роком. Його було відремонтовано переважно після того, як згорів у 1529 та 1676 роках. Ця будівля повністю згоріла в 1787 році та згодом була знесена.

Сучасний парафіяльний костол Всіх Святих спочатку був складовою частиною францисканського монастиря і на його місці, ймовірно, стояв дерев'яний сакральний об'єкт. Після того, як первинний парафіяльний костол було закрито наприкінці XVIII століття, він став головним храмом міста.

Документи про існуючий монастир датуються 1488 роком, а монастирська церква була присвячена Діві Марії. Католицькі священники та францисканські монахи діяли в Гуменному до Реформації. За рішенням шляхти Другетів, очевидно, з 1579 року і аж до 1629 року, протестантські реформатські проповідники проводили служби в парафіяльному костолі.

Другеті діяли в Гуменному від 1317-го

Сторінки минулого (152)

ГУМЕННЕ – HUMENNÉ (окружене місто)

до 1691 року. З діяльністю Юрія III Другета пов'язують заснування в 1613 році Гуменської єзуїтської гімназії, яка з 1617 року згадується як єзуїтська колегія. Там викладали до 1643 року, коли її перенесли до Ужгорода. Саме тут єзуїти розробляли теологічну стратегію приєднання православних русинів до Риму.

Для досягнення об'єднання (унії) до Гуменного було запрошено об'єднаного єпископа Афанасія Крупецького разом

Храм Успіння Пресвятої Богородиці (1767) є головним греко-католицьким храмом в Гуменному. Наведено також, що парафія в Гуменному є церквою-матір'ю. Вона мала 260 віруючих, сюди належали філіальні общини в Брестові з 10 вірянами, Гажині (тепер Гажин-над-Цірохою (301), Ясенові (7), Камениці (290), Коханівцях (3), Кудлівцях (60), Лацківцях (163), Мислині (20), Завадці (5). Разом парафія мала 1119 вірян.

мав на меті офіційно перевести місцеве духовенство під юрисдикцію з'єднаного єпископа Йосифа де Камеліса.

Для місцевих русинів віра була основою ідентичності. На місці нинішнього греко-католицького собору століттями стояла давня дерев'яна церква. Лише у 1767 році, коли громада зміцніла, на її місці звели сучасний мурований храм Успіння Пресвятої Богородиці.

У тій дерев'яній церкві, яка знахо-

В палаці, в якому колись проживало гуменське панство, тепер розміщений Вигорлатський музей.

із двома єзуїтами. Однак вони зустріли великий опір, тому плани про об'єднання не вдалося здійснити. Це сталося лише після укладення унії в Ужгороді в 1646 році.

З 1651 по 1788 рік францисканці знову діяли в Гуменському монастирі та костелі.

У 1749 році в Гуменному існувала греко-католицька парафія, яка налічувала 174 вірян (близько 10% від загального числа населення), зокрема 154 дорослих та 20 дітей.

Прямі письмові свідчення про частину дороги між Гуменним та Польщею або Галичиною вперше датуються 1482 роком. Угорські королі, хоча й надали шляхті суміжні територіальні володіння, проте зберегли право контролю над дорогою. Цю функцію виконувала митниця в Гуменному. Лабірською дорогою з Угорщини до Галичини в основному перевозилося вино. Сторожами цієї дороги були майже виключно галицькі русини.

Дальші видатні події в історії міста. 1619: Битва під Гуменним – польські «лісовики» на замовлення Другетів перемагають антигабсбурзьке повстання Ракоція, рятуючи католицький Відень.

Гуменський панський палац (*kaštieľ*) згорів у 1648 році. Після реставрації у XVIII столітті та суттєвої реконструкції наприкінці XIX століття він стоїть і донині.

У 1715 році в Гуменному було 47, а в 1720 році – лише 35 домогосподарств жителів міста.

1812: Місто переходить до роду Андраші.

25 грудня 1871 р.: Відкриття залізничної ділянки Михаліяни – Гуменне стимулювало економічний розвиток всієї околиці. 12 червня 1873 р. було продовжено ділянку до міста Меджилабірці. 30 травня 1874 р. було завершено будівництво стратегічного Лупківського тунелю, чим самим було дано в користування трасу до Галичини.

Шематизм Мукачівської єпархії 1844 року (стор. 127) про парафію в Гуменному пише, що богослужіння йдуть на слов'яно-руській мові (*Lingva Slavo-Ruthenica*), отже на церковнослов'янській мові, священником в той час був Іоанн Микулич.

Той же Шематизм (стор. 131) наводить кількість дітей, які відвідують школу: Гажин (45), Машківці (19), Порубка (32), Штефанівці (36), Валашківці (6), Зубне (42). Разом: 180 учнів.

У зв'язку з Гуменним в шематизмі міститься згадка про єпископа грека Йосифа де Камеліса, який 14 грудня 1690 року здійснив в Гуменному синод за участі 40 священників.

Про діяльність на території теперішньої Східної Словаччини де Камеліс, між іншим, пише:

«Дня 25-го вересня 1690 року за старим стилем у Зборові, в палаці Ракоці, я провів збори, в яких взяли участь близько 90 священників. Вони склали присягу на визнання католицької віри та підтримки унії зі святою римською церквою. Збори тривали і наступного дня і прийняли багато декретів. Із Шариського комітату тут було багато учасників, а одразу після зборів прийшов архієпископ спиский ще з одним і віддали себе у моє підпорядкування».

Дня 16-го жовтня 1690 року я дав розпорядження, щоб Яків Снаковський, що мав дві жінки, міг виконувати всі церковні обряди, прийнявши раніше від нього сповідь і присягу, що він буде аж до смерті утримуватися від жінки.

Дня 28-го вищевказаного місяця я подібно розпорядився щодо священника Іоанна Легнавського.

Дня 8-го листопада 1690 року я провів збори в Стащині, де близько 40 священників прийняли унію.

Дня 17-го того самого місяця я провів збори у Стрпкові. Унію прийняли 17 священників.

Дня 14-го грудня я провів збори у Гуменному, на яких близько 40 священників прийняли унію.

Дня 18-го того самого місяця я провів збори у Трнаві, на яких прийняли унію 11 священників». (М. Лучкай «Історія карпатських русинів», Ужгород, т. III, стор. 36).

До синоду 14 грудня 1690 року парафія в Гуменному та більшість парафій Земпліна де-факто залишалися православними. Унія (єдність із Римом) проголошувалася поступово, і саме цей синод

дися на місці теперішньої мурованої церкви Успіння Пресвятої Богородиці, правили за східним обрядом, молилися церковнослов'янською мовою і дотримувалися календаря та традицій, які нічим не відрізнялися від православних. Для пересічного вірянина в Гуменному того часу перехід до унії відбувався майже непомітно, оскільки обряд залишався незмінним.

Спочатку нову церкву називали «з'єднаною», «уніатською», пізніше її назвали «Греко-католицькою» (офіційний указ імператриці Марія Терезія 1774 року).

1715 році місто мало 18 покинутих та 18 заселених міщанських поселень, у 1787 році в ньому було 235 будинків та 1901 мешканець, у 1828 році – 364 будинки та 2666 мешканців.

З XVIII століття в Гуменному був склад солі, у XIX столітті – 3 водяні млини, а з XIX століття – винокурня. У 1907 році було збудовано приватну електростанцію Андраші.

Історія Гуменного – це динамічний шлях від давнього слов'янського поселення до стратегічного «мозкового центру», де заклалися підвалини церковної унії. Місто протягом століть було осередком, де могли магнати нав'язувати місцевому населенню свої забаганки.

Протокол візитації католицьких єпископів 1733 року зазначає, що тимчасовим священником парафії є Василь Стефановський (*Steffanovszky*). Протокол 1796 року реєструє річну зарплату священника (131,53 золотих). В той час дукат часто називали «золотим» (*aranypénz*).

Сьогодні Вигорлатський музей, розташований у колишньому палаці Другетів та Андраші, зберігає пам'ять про всі ці епохи. Вигорлатський музей заснований у 1960 році, а в його приміщеннях відвідувачі можуть побачити художньо-історичну та природознавчу експозиції, постійні експозиції «Історія Гуменного» та «3 історії ромів у Словаччині», а також періодичні виставки образотворчого мистецтва в галереї ім. Ореста Дубая. Музей також включає експозицію народної архітектури та житла в околицях каштеля - палаца. Тут знаходиться дерев'яна церква св. Архангела Михаїла (1764) з

Новоселиці. До музею її перевезли в 1972 – 1974 рр. як перший об'єкт.

Духовним центром православної громади Гуменного є церква Святих Кирила і Мефодія, збудована між 1991 і 1995 роками. Освячення відбулося в 1999 році. Серед православних священнослужителів виділяються прот. Іоанн Гунтей ст., прот. Іоанн Гунтей мол., о. прот. Петро Гуменик та ін. При храмі діяв православний хор.

У 2022 році храм був включений до числа офіційних пам'яток міста Гуменне.

В Гуменному існувала Основна школа-інтернат з українською мовою навчання з-понад 60-річною традицією. Припинила існування в 2015 році за примарки Яни Вальової (2010 – 2018) під тиском антиукраїнських сил, які цілеспрямовано йшли шляхом демонтажу останніх осередків української освіти на Гуменщині в рамках т. зв. кампанії «деукраїнізації». Певний час українська мова вивчалася в Гуменській гімназії, українські класи існували в Середній медичній школі і в Торговельній академії. В Гуменному діє Регіональна рада Союзу русинів-українців СР.

В 1937 році до Гуменного були переселені жителі колишнього русько-українського села Валашківці у зв'язку зі створенням військового навчального полігону. Було виселено 249 сімей, що становило приблизно 1 323 особи.

Більшість з них отримали відшкодування та побудували нові будинки в міському районі, яке до сьогодні має назву Валашківці.

На звернення статті наведено статистичні дані про кількість жителів Гуменного і їх релігійну приналежність: 1880 – 3717 жит., 1780 слов., 611 мад., 1150 нім., 5 рус., 70 інш., 24 чуж., 77 немовл., 2634 р.-кат., 357 гр.-кат., 51 єванг. а.в., 68 реформ., 1286 юд., 1890 – 4396 жит., 2437 реформ., 611 мад., 1150 нім., 5 рус., 70 інш., 24 чуж., 99 немвл., 2634 р.-кат., 357 гр.-кат., 51 єванг. а.в., 68 реформ., 1286 юд., 1900 – 4544 жит., 1580 слов., 1002 мад., 910 нім., 31 рус., 215 інш., 2766 гр.-кат., 467 гр.-кат., 2 правосл., 48 єванг. а.в., 111 реформ., 1150 юд., 1910 – 5199 жит., 1898 слов., 1906 мад., 952 нім., 4 рум., 59 рус., 380 інш., 2757 р.-кат., 660 гр.-кат., 143 реформ., 58 єванг. а.в., 1 правосл., 1 унітар., 1579 юд., 1921 – 4218 жит., 2846 чхсл., 76 руськ., 300 мад., 693 євр., 258 інш., 1911 р.-кат., 501 гр.-кат., 56 єванг. а.в., 54 реформ., 1667 юд., 29 інш. або без віросп., 1930 – 5632 жит., 4471 чхсл., 76 руськ., 112 нім., 77 мад., 253 євр., 4 інш., 539 чуж., 2717 р.-кат., 716 гр.-кат., 68 єванг. а.в., 88 реформ., 1812 юд., 201 інш. або без віросп. (в тому числі 25 віруючих правосл. віросп.)

У 1950 році місто Гуменне мало приблизно 7000 жителів (більш точні джерела вказують 7020). Цей рік став переломним для міста, оскільки саме тоді розпочалося будівництво великого підприємства «Хемлон», що призвело до різкого зростання населення в наступні десятиліття.

Історичний контекст розвитку населення: 1828: 2666 жителів, 1950: 7020 (початок промислового буму), 1970: 17614 (збільшення завдяки індустріалізації), 1991: 39125 жителів, 2023: 30006 жителів.

Результати перепису населення 2021 року: 31 359 жителів, 26 489 слов., 46 мад., 152 ром., 1 335 рус., 134 чеськ., 255 укр., 3 нім., 7 морав., 29 пол., 11 рос., 33 в'єтн., 3 болг., 3 серб., 1 євр., 2 рум., 1 австр., 1 грек, 4 італ., 2 англ., 1 франц., 25 інш., 2 822 неств., 4 246 без віросп., 15 290 р.-кат., 253 єванг. а. в., 6 486 гр.-кат., 93 реформ., 1 542 правосл., 104 Свідки Єгов., 4 єванг. метод., 50 христ. общини, 134 апост. церква, 1 бапт., 9 церква братська, 6 адвент., 9 євр. община, 3 чхсл. гусит., 4 старокат., 2 багайська общ., 2 церква Ісуса Христа, 40 буддизм, 10 мусульм., 3 індуїзм, 30 іншії та неточно встановл. церкви, 11 поганство, 79 ad hoc рух, 66 інш., 2 882 нестван.

-мі-